

ΜΟΥΣΙΚΑ ΟΡΓΑΝΑ ΣΤΗΝ ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΜΟΥΣΙΚΗ

Πηγή: ΚΕΝΤΡΟ ΜΟΥΣΙΚΗΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΣΗΣ

[ΣΥΝΤΕΛΕΣΤΕΣ](#)

ΤΑ ΒΑΣΙΚΑ ΜΟΥΣΙΚΑ ΟΡΓΑΝΑ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΑΣ

Πολλά από τα μουσικά όργανα της αρχαιότητας έλκουν την καταγωγή τους από τους γειτονικούς πολιτισμούς (περιοχές Μικράς Ασίας, Μέσης Ανατολής και Μεσογείου). Στην Ελλάδα, όμως, αναπτύχθηκαν ιδιαίτερα, αποκτώντας κλασική μορφή και αποτέλεσαν τη βάση για την ανάπτυξη των νεότερων και σύγχρονων μουσικών οργάνων.

Εξετάζοντας τα μουσικά όργανα στην αρχαία Ελλάδα, μπορούμε να τα χωρίσουμε σε 3 κύριες κατηγορίες: τα [χορδόφωνα](#), τα [αερόφωνα](#) και τα [κρουστά](#).

ΧΟΡΔΟΦΩΝΑ

Υπήρχαν τρεις κατηγορίες: οι λύρες - κιθάρες, τα τρίγωνα - άρπες και οι πανδουρίδες (σε μορφή [ταμπουρά](#)). Όλα τα έγχορδα ήταν νηκτά δηλ. παίζονταν τσιμπώντας τις χορδές (νήττω=τσιμπώ). Έγχορδα με δοξάρι δεν μαρτυρούνται καθόλου.

Οι [λύρες-κιθάρες](#) αποτελούν μαζί με τους αυλούς τα πιο αγαπητά όργανα στην αρχαία Ελλάδα. Η καταγωγή τους είναι από τη Μεσοποταμία. Πρώτες μαρτυρίες για λύρες συναντούμε στο ανάκτορο της Πύλου και στην Κρήτη (1400 π.Χ.). Η λύρα ήταν ταυτισμένη με τον Απόλλωνα. Σύμφωνα με τη μυθολογία την επινόησε ο Ερμής: Όταν ο Απόλλωνας (Εικ.) ανακάλυψε ότι ο Ερμής του έκλεψε τα βόδια τον καταδίωξε. Αυτός τρέχοντας για να κρυφτεί πάτησε κατά λάθος σε ένα καύκαλο χελώνας. Παρατηρώντας ότι το καύκαλο ενισχύει τον ήχο κατασκεύασε την πρώτη λύρα και τη δώρισε στον

Απόλλωνα, εξευμενίζοντας έτσι τον θυμό του.

Κατασκευαστική αρχή των λυρών: Σε ένα αντηχείο από καβούκι χελώνας ή ξύλο στηρίζονται δυο βραχίονες (πήχεις). Κάθετα στους πήχεις στο πάνω μέρος εκτείνεται ο [ζυγός](#). Οι χορδές ίσου μήκους είναι κατασκευασμένες από στριμμένο και αποξηραμένο έντερο, νεύρα ή λινάρι. Στηρίζονται σε ένα σημείο (χορδοτόνιον) πάνω στο ηχείο, περνούν πάνω από ένα καβαλάρη ([μαγάδιον](#)) και στην πάνω μεριά περιστρέφονται στο ζυγό με ένα σύστημα κλειδιών, τους [κόλλοτες](#) ή κόλλαβους, που διευκόλυναν το κούρδισμα. Οι χορδές αρχικά ήταν 3, αργότερα 4, 5 και 7 ενώ έφτασαν την περίοδο της «νέας μουσικής» και τις

12. Οι λύρες παίζονταν με το δεξί χέρι με τα δάκτυλα ή με ένα «[πλήκτρον](#)» κατασκευασμένο από κέρατο, ξύλο, κόκαλο ή μέταλλο. Το αριστερό βοηθούσε παίζοντας μεμονωμένες χορδές, πιέζοντάς τες ή αποσβένοντας τον ήχο. Οι χορδές είχαν συγκεκριμένες ονομασίες που ταυτίζονταν και με τις ονομασίες των φθόγγων (βλ. επόμενο κεφάλαιο). Υπάρχουν πολλοί τύποι λυρών με διαφορετικές ονομασίες: [φόρμιγξ](#) (η αρχαιότερη λύρα), [κίθαρις](#) ή κιθάρα, λύρα, [χέλυσ](#) (=χελώνα), [βάρβιτος](#) (με μακρείς πήχεις). Οι όροι αυτοί συχνά συγχέονται στη χρήση τους.

Το [τρίγωνον](#) είναι μια μικρή επιγονάτια [άρπα](#) με πολλές χορδές. Τη συναντούμε στη Μ. Ανατολή ήδη από την 3η χιλιετία π.Χ. Στην Ελλάδα μαρτυρείται στον [κυκλαδικό πολιτισμό](#).

[Πανδούρα](#), πανδουρίς ή τρίχορδο, με μακρύ μανίκι, ηχείο και 3 χορδές σαν [ταμπουράς](#) που παιζόταν με πλήκτρο. Χρησιμοποιόταν σπάνια στην Ελλάδα και γνώριζαν από τότε ότι δεν έχει ελληνική προέλευση αλλά Ασσυριακή.

[ΑΕΡΟΦΩΝΑ](#)

Χωρίζονται σε δύο βασικές κατηγορίες: αυλοί (με γλωσσίδι) και σύριγγες (χωρίς γλωσσίδι). Σπανιότερα χρησιμοποιούνται και άλλα πνευστά όπως η

σάλπιγξ, το [κογγύλι](#) και η [ύδραυλις](#).

[Αυλοί](#). Ο αυλός (=σωλήνας) ή [κάλαμος](#) είναι από τα πολύ αγαπητά όργανο στην αρχ. Ελλάδα. Εμφανίζεται από τα μέσα της 3ης χιλιετίας, (κυκλαδικό ειδώλιο). Η καταγωγή του είναι μάλλον από τη Μ. Ασία και ήρθε στην Ελλάδα μέσω της Θράκης. Ένας μύθος αναφέρει ότι εφευρέθηκε από την Αθηνά ή οποία όμως όταν είδε στην αντανάκλαση των νερών πως παραμορφώνεται

κατά το παίξιμο το πρόσωπό της, τον πέταξε μακριά στη Φρυγία. Εκεί τον βρήκε ο [Μαρσύας](#) ο οποίος έγινε πολύ καλός εκτελεστής καλώντας τον Απόλλωνα σε αγώνα. Ο Απόλλων νίκησε και για να τιμωρήσει το Μαρσύα τον κρέμασε και τον έγδαρε. (Ο μύθος αυτός μπορεί να ερμηνευτεί ως πάλη της εθνικής τέχνης ενάντια στην ξένη διείσδυση). Η εκτενής χρήση του αυλού ξεκινά μετά τον 8ο αιώνα όπου σταδιακά καταλαμβάνει εξέχουσα θέση στην ελληνική μουσική και ιδιαίτερα στη λατρεία του Διονύσου.

Ο αυλός είναι ένας σωλήνας από καλάμι, ξύλο, κόκαλο ή μέταλλο με τρύπες (τρήμματα) της οποίες ανοιγοκλείνουν τα δάκτυλα και

[επιστόμιο](#) με καλαμμένα γλωσσίδα μονή ή διπλή (όπως στο σύγχρονο ζουρνά). Ο αυλητής έπαιζε σχεδόν πάντα δύο αυλούς ταυτόχρονα και τους έδενε για ευκολία με μια δερμάτινη λουρίδα στο πρόσωπό του, την [φορβειά](#).

[Σύριγγ](#). Με τον όρο αυτό οι αρχαίοι εννοούσαν την πολυκάλαμο σύριγγα ή σύριγγα του Πανός. Πρόκειται για μία συστοιχία 3-18 καλαμιών κλειστών από τη μία πλευρά δεμένων μεταξύ τους με κεριά και λινάρι με κάθετα υποστηρίγματα. Παίζεται φυσώντας κάθε καλάμι σε γωνία. Ήταν όργανο των βοσκών και γι' αυτό αποδιδόταν και στον Πάνα. Στην "[Πολιτεία](#)", ο [Πλάτωνας](#) παροτρύνει τους πολίτες να παίζουν μόνο λύρες, κιθάρες και βουκολικές σύριγγες απορρίπτοντας τους "[πολυαρμόνιους](#)" αυλούς και [πολύχορδα](#), που τα θεωρούσε χυδαία.

[Ύδραυλις](#). Είναι το πρώτο ηλεκτροφόρο του κόσμου και πρόγονος του [εκκλησιαστικού οργάνου](#). Κατασκευάστηκε τον 3ο αιώνα π.χ. από τον Έλληνα εφευρέτη [Κτησίβιο](#), στην Αλεξάνδρεια. Πρόκειται για μια ή περισσότερες συστοιχίες αυλών με ή χωρίς γλωσσίδα και μέσω ενός μηχανισμού βαλβίδων ο εκτελεστής έχει τη δυνατότητα, κάνοντας χρήση πλήκτρων να τροφοδοτεί με αέρα επιλεκτικά κάθε αυλό. Η παροχή σταθερής πίεσης αέρα γίνεται από υδραυλικό σύστημα.

Η [σάλπιγγα](#)

Η χάλκινη σάλπιγγα ήταν γνωστή από τη Μεσοποταμία και τους [Ετρούσκους](#). Έδινε σήματα στον πόλεμο, τις αρματοδρομίες ή τις λαοσυνάξεις. Είναι όργανο της ύστερης αρχαιότητας. Εκτός από τη χάλκινη σάλπιγγα για σήματα χρησιμοποιούνταν και κογγύλια με ένα μικρό άνοιγμα στη βάση (μπουρούδες, Εικ.) ή κέρατα.

Ο [ρόμβος](#). Είναι ξύλο σε σχήμα τραπέζιου ή ρόμβου το οποίο δένεται με σκοινί και περιστρεφόμενο παράγει δαιμονιώδη θόρυβο. Χρησιμοποιούνταν σε τελετές μύησης, αλλά και στον πόλεμο για να τρομάζει τους εχθρούς.

ΚΡΟΥΣΤΑ

Έχουν συνοδευτικό χαρακτήρα, κυρίως, για να τονίζουν το ρυθμό, είτε να διαμορφώνουν μια ηχητική ατμόσφαιρα. Χρησιμοποιούνται περισσότερο στις οργιαστικές λατρείες της Κυβέλης και του Διονύσου.

[Κρόταλα](#): Μοιάζουν στη χρήση με τις σύγχρονες [καστανιέτες](#). Ήταν δύο ζευγάρια ξύλου 10-15 εκατοστών που κρατούσε στο κάθε χέρι ο εκτελεστής, κρούοντας τα ανά δύο μεταξύ τους.

Τύμπανον: Μοιάζει με μεγάλο [ντέφι](#) (νταϊρέ) δηλαδή μια ξύλινη στεφάνη με τεντωμένο δέρμα από τη μία ή και τις δύο πλευρές. Παιζόταν όπως και σήμερα δηλαδή κτυπώντας την παλάμη στο κέντρο ή με τα δάκτυλα στα άκρα. (Το τύμπανο παιζόταν αποκλειστικά από γυναίκες και ήταν ντροπή για έναν άντρα να το παίζει).

Σείστρα: Τα σείστρα (Εικ. είχαν σχήμα πετάλου με Εγκάρσιες μικρές ράβδους ηχούσαν όταν σείονταν.

δεξιά), αιγυπτιακής προέλευσης, λαβή. στήριζαν ελάσματα τα οποία

Κύμβαλα(Εικ. αριστερά):. Είναι σαν μικρά πιατίνια, ασιατικής προέλευσης. Χρησιμοποιούνταν στη λατρεία.

ΜΟΥΣΙΚΑ ΟΡΓΑΝΑ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΑΣ

Το πιο δημοφιλές όργανο ήταν η λύρα ή κιθάρα, που έμοιαζε με τη σύγχρονη κιθάρα. Ακόμα και ο Αχιλλέας, ο πιο βίαιος από τους Έλληνες ήρωες, εμφανίζεται να παίζει λύρα στην Ιραψωδία της Ιλιάδας, σαν μια διέξοδο για να ηρεμήσει τα ταραγμένα του συναισθήματα. Στην πιο απλή του μορφή το ηχείο της κιθάρας ήταν φτιαγμένο από ένα καβούκι χελώνας με ένα δέρμα ζώου τεντωμένο πάνω στην εσωτερική του κοιλότητα. Ο ήχος παραγόταν με το χτύπημα επτά συνήθως χορδών, είτε με τα δάχτυλα, είτε με ειδικό πλήκτρο.

Ρόμπερτ Γκάρλαντ, *Οι Αρχαίοι Έλληνες και η καθημερινή τους ζωή*, εκδ. Βασδέκης, Αθήνα 2000, μετ. Δ. Γεδεών, σελ. 254-255.

Για τον αυλό:

<http://users.sch.gr/ipap/Ellinikos%20Politismos/klasiki/aulos.htm> ,

<https://kotsanas.com/o-avlos/>

Για τη βάρβιτο:

<https://kotsanas.com/i-dionysiaki-varvitos/> ,

ΜΟΥΣΙΚΑ ΟΡΓΑΝΑ

ΣΥΝΤΕΛΕΣΤΕΣ

ΣΥΝΤΑΚΤΗΣ: ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ ΜΠΕΤΣΑΚΟΣ

ΤΕΧΝΙΚΟΣ ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ: ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ ΜΠΕΤΣΑΚΟΣ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΣ ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ: ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ ΜΠΕΤΣΑΚΟΣ